

ניתאי חלופ

הסלון הגדול

אוצרת: סמדר קרן

זיכרונות רפאים ורוחות חרדה מפני הבאות הובילו את האמן ניתאי חלופ שוב ושוב בשנה האחרונה אל הכביש המחבר בין תל אביב לבית שאן – רודפים את נפשו ומנתבים את מסלולו הלך ושוב, בין כאן לשם ובין אז לעכשיו. לפני כשנה התבשר כי ביתה של סבתו – הבית בו גדלה אמו ושהיה לחלק משמעותי בילדותו – עומד למכירה ולהריסה. רגע לפני שהוא נשמת מחזקתו ונעלם, החליט חלופ במעין דחף בלתי מוסבר לחזור לבית ולשהות בו לזמן לא ידוע. השהות הממושכת בבית הריק הציפה בו שברי זיכרונות מהחלל המשפחתי המשותף – הבזקים שיצרו בדמיונו כוריאוגרפיה של רגעים ואירועים שהתקיימו בסלון הבית. את מהלכם של רגעים אלה הוא סימן על רצפת החדר, כהד של מסלולי זיכרון המבקש להתממש מחדש, ואחר כך יצק את האריחים המסומנים ללוחות בטון מעורבים בפיגמנט. יציקות אלה היוו את הבסיס לעבודה החדשה.

הסלון הגדול של חלופ הוא מיצב פיסולי שבו עקבות עבר מתגבשות לכדי סיפור חדש. ההצבה מורכבת ממערך של אובייקטים פיסוליים יצוקים בבטון ובחומרים נוספים, המתמקמים בשני חללים עוקבים. בראשון משטחים גיאומטריים של אריחים בגבהים שונים מוצבים על בסיסים מתערובת של סוכר, תה וחלב וביניהם גופים לבנים שזורים כמאובנים. פה ושם מזדקר מונומנט פגיע, מזדהר בבדידותו. בחלל השני מעין תיאטרון רפאים של גופים וקופסאות חשופות-קרבניים מבטון קרוס, נתמכים או משתרגים זה בזה – כתף אל כתף וגוף בתוך גוף. כל הפסלים הם תוצרים של התערבויות חומריות שביצע חלופ על שיירי חפצים וחלקי מבנה שאסף מבית המשפחה הנטוש; קלטות, מצעים, חלונות ומשקופים, מרצפות ומסמרים, ארונות ותריסים – כל חפץ הופך עבורו לאנדרטת זיכרון אבוד שיש ללכוד את עקבותיו בחומר. פעולת הפיסול שלו כוללת יצירת תבנית לכל אובייקט ויציקת בטון לחלל הריק שסביבו באופן הלוכד את תצורתו כמסכת מוות. בחלק מהמקרים התבנית חורגת מממדיו של האובייקט ומאריכה אותו, כשלוחה נוספת של גופו. לעתים, כסגולה שמקורה באמונה תפלה, רגע לפני היציקה החפץ נעטף או נמשח בנוזל אורגני (מיץ רימונים או לימון) באופן המשבש את התמצקותו.

ככלל, טכניקת הפיסול של חלופ כוללת סדרת פעולות בעלת מקצב סדור: פירוק, עיקור, ציפוי, טיוח, דחיסה, הסתרה, יציקה, קילוף, חשיפה והצצה. הוא שולט בחומר שליטה מוחלטת ותמהיל מרכיבי היציקה – מלט, חול ופיגמנט – מוכר לו היטב כמתכון משפחתי שעובר מדור לדור. אך כשם שהוא שולט באיכויות הבטון, כך הוא מכיר במגבלותיו ומאפשר לו להכריע אותו; סדרת הפסלים האחרונה שיצר היא תוצאה של "תאונות פואטיות" ספונטניות אך מודעות. עבודות אלה מתוארות על ידו כ"אירועים שיצאו מכלל שליטה", בהם הוא נדרש לשכוח את אשר ידע ולחפש את מה שאבד. "אני משתמש בשברי הבית כדי להתעמת עם זיכרוננו החומרי, אולי כדי לספר סיפור, אולי שיר, ביטוי של אירוע; אולם האירוע פורץ בין הסדקים, מפתיע ומשנה הכל [...] כמו היקלעות לטריטוריה לא מוכרת. אי אפשר להתכונן לאותו אירוע. צריך להרפות, ללכת לאיבוד, אולי לוותר [...] להיסחף במרחביה של מולדת זרה".

הדיאלוג החומרי שחלופ מקיים עם זיכרונותיו מבית המשפחה מקבל ביטוי באופי השונה של שני חלקי ההצבה: חלקה הראשון – עבודת הרצפה ('הסלון הגדול') – מציג פני שטח אופקיים ונמוכים ומתעצב כזירה (למפגש, לאירוע, למופע). הוא מכיל מסמנים קונקרטיים של מקום, המרכיבים יחדיו מפת זיכרון מקוטע. חלל זה הוא תוצר ישיר של ביקוריו הראשונים בבית הריק ולפיכך הוא מהדהד פעולת היזכרות קרובה בזמן (שהייה בתוך) ובמרחק (מגע עם). החלל השני הוא טריטוריה תלויה על בלימה המלווה בתחושת חרדה. זהו אוסף חידתי של פסלים אווריריים, מחוררים ופרומים ('סיפורים שהשתיקה יפה להם', 'סודות', 'מחבואים') הנדמים לתיבות פנדורה כומסות סוד. חלל זה הוא ביטוי לזיכרונות מסדר שני – למה שנותר בדמיון (שדה) ולמה שנחשף רק בחלופ הזמן.

הסלון הגדול של חלופ, דור שלישי למשפחה שמוצאה בעיראק, הוא משאלת לב ללכוד בחומר את מה שאבד ברוח. הוא עוסק בחמקמקות הזיכרון המצוי מתחת לפני השטח ואולי יותר מזה, באופן עיבודו ובהבנה שנרטיב חיינו אינו אלא סיפור היכול להיכתב באופנים שונים, תלויי זמן ומרחב. בהקדמה לספר "המצאת היומיום" של מישל דה סרטו מתוארת הקבלה בין פעולת הסיפור לפעולת הזיכרון, שכן "השניים פונים לאירוע מסוים ומנסים להבין אותו מבעד לעקבותיו". מהו אפוא זיכרון? שואל המחבר, ומשיב: "אין זה תיעוד אדיש וניטרלי של אירועים, אלא מענה פעיל להם. [...] דיבוב פעיל של עקבות עבר והחייאתן בהווה, דיבוב שהוא כבר טקטיקה, שהרי הזיכרון מייצר במקום שאינו מקומו; הוא פונה לאירוע כשזה כבר הסתיים, כך שהוא מכיל תמיד ממד של אחרות".¹ נשמת הפסלים של חלופ מתגלה בשבריריותם. כמו עוצמת הדממה שנותרת על הבמה בסיומו של קטע מוזיקלי, כך הדי הזיכרון צפים ועולים בהם דווקא ברווחים, בחורי ההצצה ובפנים-התבניות – בשקט של "קו הרקיע" או בקונטור שנוצר היכן שהפסל נגמר. מה נותר מן הבית המשפחתי שבו מנסה חלופ לאחוז בכוח הזיכרון? "הזיכרון לעולם אינו בביתו" נכתב, "וכך גם הסיפור. המספר אינו משחזר את העקבות עצמן, אלא את שבריריותן. הוא אינו מתיימר לדיווח מדויק, אלא להליכה על חבל, שאמנם תיעזר בנתוני הזיכרון אך גם תתאים אותם למצב העניינים הנוכחי".² כך, ואולי לא בכדי, את אסופת הסיפורים הנלווים שכתב חלופ לקראת תערוכתו האחרונה³ הוא סיים בהערת שוליים אודות סבו, מספר הסיפורים: "ככל שעובר הזמן, אני כבר לא זוכר את רוב סיפוריו, וגם סיפורי – נהפכים איתו – אמת לבדיה".⁴

¹ עירן דורפמן, "כתיבת היומיום", בתוך: מישל דה סרטו, **המצאת היומיום: אמנויות העשייה**, רסלינג, 2012, עמ' 21-22.

² שם.

³ **סיפורים אחרים**, 2022, גלריה ארטפורט, תל אביב (אוצרת: נעמה הנמן). לצד הפיסול חלופ עוסק גם בכתיבה. המפגש בין המילה הכתובה לחומר מעסיקים אותו ביצירתו, שבה לתיאטרון, לספרות ולשירה נועד מקום מרכזי.

⁴ ניתאי חלופ, "סיפורים אחרים", גרנטה, מהדורה מקוונת, ספטמבר 2022.